

UDK (UDC): 338.483.13(497.6)

Tipologija: 1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci
Category: 1.09 Published Professional Conference Contribution

Azem Kožar*

OSOBNOSTI VREDNOVANJA KULTURNIH DOBARA BOSNE I HERCEGOVINE

Izvlaček:

Posebnosti vrednotenja kulturnih dobrin Bosne in Hercegovine

Tranzicija bosansko-hercegovačke družbe je v zadnjih dveh desetletjih potekala v zelo razgibanih okoliščinah in mnogo neugodnejših kot v katerikoli drugi federalni enoti nekdanje SFRJ, saj se je razvijala najprej v razmerah štiriletne vojne (1992-1995), nato pa še v razmerah hibridnega pravnega sistema daytonske Bosne in Hercegovine. V prispevku je razčlenjen učinek tranzicijskih sprememb na vrednotenje kulturnih dobrin, kar je v veliki meri posebnost in s tem tudi anahronizem v primerjavi s »ostalim delom sveta«. Opozarja na vse težavnosti, posebnosti in posledice takšnega vrednotenja kulturnih dobrin Bosne in Hercegovine kot dela svetovne kulturne dediščine ter opredeljuje možne rešitve.

Ključne besede:

kulturna dediščina, vrednotenje, zaščita kulturnih dobrin, Bosna in Hercegovina, Daytonska pogodba, Komisija za varovanje nacionalnih spomenikov, Strategija kulturnega razvoja Bosne in Hercegovine.

Abstract:

Characteristics of Cultural Goods Appraisal in Bosnia and Herzegovina

The transition of Bosnian society during the past two decades takes place in very complex circumstances, significantly more complex than is the case with other federal units of former Yugoslavia. Among other things, the transition took place in terms of four years of war (1992-1995), and then in terms of a hybrid legal system of the Dayton Bosnia and Herzegovina. This paper analyzes the influence of transitional changes on the appraisal of cultural goods, which are in many aspects unique, and hence so anachronistic in relation to the "rest of the world." The issue is stressed in all its complexity, features and recurrences that such an approach to the appraisal of cultural monuments of Bosnia and Herzegovina could have as a part of the world's cultural heritage. Possible solutions are indicated as well.

Key words:

appraisal, protection of cultural goods, Bosnia and Herzegovina, Dayton treaty, Commission for the protection of national monuments, cultural development strategy of Bosnia and Herzegovina.

UVODNE NAPOMENE

Vrednovanje kulturnih dobara je jedno od najznačajnijih pitanja i izazova savremene civilizacije. Preko njega se prelamaju sva bitna pitanja od značaja za adekvatno upoznavanje prošlosti, pravilno razumjevanje sadašnjosti i svrsishodno usmjeravanje ka budućnosti. Ukoliko se bilo koja od karika u ovom lancu improvizira nastaje praznina u memoriji sredine (lokalne, državne, regionalne, svjetske) koja se

* Prof. ddr. Azem Kožar, Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli, Ul. M. Fizovića-Fiska 6, 75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina.

ničim i nikada ne može više kvalitetno kompenzirati. Sve to znači da vrednovanje kulturnih dobara mora biti dobro osmišljen i funkcionalan sistem vrijednosti koji se odnosi na čovječanstvo u cjelini i na svaki njen segment ponaosob. To se nastoji postići donošenjem međunarodnih konvencija (u okvirima organa Ujedinjenih naroda) kao pravno obavezujućih propisa za sve zemlje članice UN-a, te međunarodnih društvenih akata kao stručnih preporuka, odluka i uputstava međunarodnih strukovnih organizacija (arhivske, muzejske, bibliotečke, filmske i drugih) kao kolektivnih članica UNESCO-a.¹ Međunarodna pravna i društvena akta trebaju biti inkorporirana u pravni sistem svake zemlje (od ustava do svih vrsta provedbenih propisa). Primjer Bosne i Hercegovine, kao zemlje koja već 20 godina prolazi osoben tranzicijski proces, je u tome prilično osoben.

PРАВNA REGULATIVA

Vrednovanje kulturnih dobara čini sistem mjera i postupaka kojima se osigurava da se sačuva, zaštiti i u kulturne, naučne i druge svhre koristi optimalan broj svih vrsta kulturnih dobara (kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom omjeru) kako bi se na osnovu njih, kao posrednika između prošlosti i sadašnjosti, mogla stvoriti realna i cjelovita slika stanja i odnosa o vremenu i prostoru iz kojeg potiču i na koje se odnose. Taj sistem, iako u mnogo čemu nedostatan, ustrojen je tek nakon Drugog svjetskog rata donošenjem više konvencija kao pravno obavezujućih akata za zemlje članice UN-a.²

U socijalističkoj Jugoslaviji ove i druge konvencije su prihvaćene, ratificirane i implementirane u Ustav savezne države i u ustave socijalističkih republika, pa i u Ustav SR BiH, te u zakone o kulturnim dobrima svih vrsta.³

U vrijeme prve faze disolutivnog procesa socijalističke Jugoslavije, u kojem je Bosna i Hercegovina prošla kroz četverogodišnju ratnu kataklizmu (1992-1995), međunarodni i nacionalni sistem zaštite kulturnih dobara pokazali su brojne slabosti, što je uz sve druge okolnosti dovelo do enormno velikih stradanja kulturnih dobara na području Bosne i Hercegovine.⁴ Time su svakako nastale nove okolnosti i novi parametri (kriteriji i načela) vrednovanja preostalih kulturnih dobara, što je sve trebalo biti ugrađeno u Ustav, zakonske i druge pravne akte samostalne i nezavisne države Bosne i Hercegovine. Međutim, to se nije dogodilo, niti sa Ustavom, niti sa zakonima i podzakonskim aktima.

¹ Više o tome vidi: Azem Kožar, *Međunarodni i nacionalni sistem zaštite kulturnih dobara u ratnim okolnostima*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Tuzla, Tuzla 1997, str. 13-36; Izet Šabotić, *Međunarodni pravni sistem zaštite kulturnih dobara i njegova primjena u Bosni i Hercegovini*, Arhivska praksa, br. 11, Tuzla 2008, str. 125-136. O problematici, pak, vrednovanja arhivske građe više vidi: Vladimir Žumer, *Valorizacija arhivske građe u Sloveniji*, Arhivska praksa, br. 12, Tuzla 2009, str. 17-44. Nešto širi pregled radova koji se bave problematikom vrednovanja arhivske građe dat je u prilogu: Azem Kožar, *O jednom kriteriju vrednovanja arhivske građe, Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, Maribor 2009, Zbornik radova, br. 8, str. 167-168, napomena 2.

² Među najznačajnijima su: *Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u vrijeme oružanog sukoba (Haška konvencija)*, donijeta u Hagu 1954. (objavljena u Dodatku Sl. listu FNRJ, 40), koja je nakon ratnih zbivanja na prostoru bivše Jugoslavije dva puta dopunjavana (Protokol 1 iz 1999. i Protokol 2 iz 2004); *Konvencija o zaštiti svjetske i prirodne baštine* (objavljena u Sl. listu SFRJ, br. 56/1974); *Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara* (objavljena u Sl. listu SFRJ, br. 50/1973).

³ O tome više vidi: Vladimir Brguljan, *Međunarodni sistem zaštite kulturnih i prirodnih dobara*, Beograd-Zagreb 1985; Azem Kožar, *Međunarodni i nacionalni sistem zaštite kulturnih dobara u ratnim okolnostima*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Tuzla, Tuzla 1997, str. 3-36.

⁴ O ratnim stradanjima kulturnih dobara Bosne i Hercegovine napisano je više stručnih i naučnih radova. O tome više vidi: Azem Kožar, *Ratno stradanje arhivske građe Bosne i Hercegovine*, *Sodobni arhivi*, br. 21, Maribor 1999, str. 287-292.

Naime, ratna kataklizma u Bosni i Hercegovini zaustavljena je sporazumom o političkom i teritorijalnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine donijetim u Daytonu 21. 11. 1995, a potpisanim 14. 12. 1995. godine u Parizu.⁵ Za predmet ovoga rada od posebnog su značaja Anex 4 (Ustav) i Anex 8 (Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika).⁶

U preambuli Ustava je konstatirano da će se Bosna i Hercegovina (njeni narodi i građani) pridržavati međunarodnih ugovora o »građanskim i političkim pravima i o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima« (podcrtao autor). Potom je članom III utvrđena nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, među kojima ističemo »provođenje međunarodnih i međuentiteskih politika«. Istina članom III Ustava utvrđeno je da će »opći principi međunarodnog prava biti dio integralnog zakona Bosne i Hercegovine i entiteta« koji će u skladu sa ovim donijeti svoje ustave.

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine je ovo područje administrativno podijeljeno na deset kantona, a ustavom Republike Srpske (RS) prostor je administrativno jedinstven - centraliziran. U Federaciji Bosne i Hercegovine su nadležnosti iz oblasti kulture (kao i mnoge druge) date u nadležnost kantonima (što je uređeno i njihovim ustavima), dok je u RS-u kultura u nadležnosti entiteta. Iako je Ustavom Bosne i Hercegovine utvrđeno (član III, tačka 5a) da Bosna i Hercegovina preuzme nadležnosti za pitanja o kojima se entiteti slože (među kojima su i pitanja kulturnih dobara), to se u minulom petnaestogodišnjem razdoblju nije dogodilo.⁷ Shodno svemu tome najznačajniji propis o kulturnim dobrima Bosne i Hercegovine (posebno o njihovom vrednovanju) postao je Anex 8 - Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika.

KOMISIJA ZA OČUVANJE NACIONALNIH SPOMENIKA

Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika (Anex 8) sastoji se iz ukupno jedanaest članova kojima se regulira: ustanovljenje Komisije (čl. 1), sastav (čl. 2), oprema, osoblje i troškovi (čl. 3), komisija za utvrđivanje imovine (čl. 4), kvalifikovanost (čl. 6), pravila i propisi (čl. 7-8), transfer (čl. 9), obavijest (čl. 10), te stupanje na snagu (čl. 11).⁸

Komisiju ustanovljavaju Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i RS, a sa sjedištem u Sarajevu. Komisija broji pet članova od kojih Federacija Bosne i Hercegovine imenovanje dva, a RS jednog člana na period od tri godine. Ostala dva člana imenuje Generalni sekretar UNESCO-a i to na period od pet godina, s tim da jedan od njih bude predsjedavajući. Komisija će imati potrebnu opremu i profesionalno osoblje koje čine predstavnici etničkih grupa iz Bosne i Hercegovine. »Peticiju« za utvrđivanje imovine kao nacionalnog spomenika može podnijeti svaka

⁵ *Daytonski mirovni ugovor se sastoji iz 11 Anexa i to: Aneks 1-A: Vojni aspekti mirovnog sporazuma, Dodatna pisma - izjave; Aneks 1-B: Regionalna stabilizacija; Aneks 2: Granice između entiteta; Aneks 3: Izbori; Aneks 4: Ustav; Aneks 5: Arbitraža; Aneks 6: Ljudska prava; Aneks 7: Izbjeglice i raseljana lica; Aneks 8: Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika; Aneks 9: Javne korporacije Bosne i Hercegovine; Aneks 10: Civilna implementacija; Aneks 11: Međunarodne policijske snage.» (Mirovni sporazum Dayton, nedatirano, 3).*

⁶ *Prema Daytonskom sporazumu Bosna i Hercegovina je jedinstvena država sa dva entiteta: teritorije Federacije Bosne i Hercegovine (51%) i Republike Srpske (49%). Sporazumom je predviđena (i kasnije provedena) međunarodna arbitraža za Brčko (Brčko Disktrikt Bosne i Hercegovine).*

⁷ *Među rijetkim i pozitivnim izuzecima na tom planu spada donošenje Zakona o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine (Sl. glasnik BiH, br. 16/01).*

⁸ *U tekstu Anexa 8 izostavljen je čl. 5 ili je došlo do pogreške u redosljedu numeracije članova Anexa. (Mirovni sporazum Dayton, str. 89-92).*

institucija ili osoba, o čemu Komisija donosi pismenu odluku, koja je konačna, a njena provedba će teći u skladu sa »Domaćim zakonom«.

Što se tiče kvalifikacije (vrednovanja) imovine nacionalnim spomenikom u članu 6 je izričito naznačeno: »Slijedeće će biti kvalifikacija za imenovanje nacionalnim spomenikom: pokretna ili nepokretna imovina velike važnosti za grupu ljudi sa zajedničkim kulturnim, istorijskim, religioznim ili etničkim naslijeđem, kao što su spomenici arhitekture, umjetnosti ili istorije, arheološka nalazišta, grupe zgrada, kao i groblja«. Potom je utvrđeno da će Komisija, ukoliko to bude potrebno donositi pravila i propise u saglasnosti sa Sporazumom. Kada istekne rok od pet godina Vlada Bosne i Hercegovine će se brinuti o nastavku kontinuiranog rada Komisije, ukoliko se o ovim pitanjima entiteti drugačije ne dogovore.⁹

Nakon isteka mandata prvom sastavu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je donijelo Odluku za očuvanje nacionalnih spomenika,¹⁰ kojom su regulisani osnovni principi i ciljevi djelovanja, primarni zadaci i ovlaštenja kao i druga pitanja od značaja za rad Komisije. Posebno je važno istaći da je u odluci (čl. 2) utvrđeno: »Komisija je institucija Bosne i Hercegovine osnovana Anexom 8 Općeg mirovnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini«.

Dalje je utvrđeno da Komisija broji pet članova koji se imenuju bez javnog konkursa na period od pet godina, te da mogu biti ponovo imenovani, da ima odgovarajuća sredstva i stručno osoblje, da ima opća akta i da se finansira iz Budžeta institucija Bosne i Hercegovine, te da ima nadležnosti na planu međunarodne kulturne saradnje. Komisija je potom u skladu sa nadležnostima iz ove odluke donijela Poslovnik o radu,¹¹ te Pravilnik o aktivnostima Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika vezano za međunarodnu saradnju,¹² kojim su utvrđeni načini provođenja međunarodne saradnje.

Ovdje je neophodno ukazati na činjenicu da je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika utvrđena Anexom 8 Daytonskog sporazuma od privremenog organa Odlukom Predsjedništva Bosne i Hercegovine postala jedina institucija za kulturno-istorijsko naslijeđe na nivou Bosne i Hercegovine. Ova pitanja su do rata 1992. godine bila regulisana nizom propisa na nivou federalnih jedinica, pa i u Bosni i Hercegovini, a u formi posebnih zakona za svaku vrstu kulturnih dobara, s tim da je osnovni i najvažniji bio Zakon o zaštiti i korišćenju kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa.¹³ Dogodilo se to da jedan tako razuđen, decentraliziran i stručno profiliran sistem bude zamjenjen jednom jedinom institucijom u formi komisije.

⁹ Mirovni sporazum Dayton, nedatirano, Anex 8 (str. 89-92).

¹⁰ <http://www.aneks8Komisija.com.ba> (pristupljeno 12. 01. 2010).

¹¹ Sl. glasnik BiH, br. 1/02 i 10/02.

¹² <http://www.aneks8Komisija.com.ba> (pristupljeno 12. 01. 2010).

¹³ Sl. list SR BiH, br. 20/85.

VREDNOVANJE KULTURNIH DOBARA

U okvirima svojih nadležnosti Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika 2002. godine utvrdila je Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima.¹⁴

Prema Kriterijima »predmet pravne zaštite« obuhvata: »A) **Pokretno naslijeđe** (pojedinačno ili u zbirkama) prema slijedećoj klasifikaciji: mali predmeti (pokućstvo, odjevni predmeti, radni pribor, alati, rukotvorine, itd.), slike, knjige, skulpture, fragmenti građevina, natpisi, itd. B) **Nepokretno kulturno naslijeđe**: 1. Historijske građevine i spomenici (stambene, vjerske, školske, administrativne, javne, trgovačke, infrastrukturne, vojne, grobljanske, poljoprivredne, industrijske, itd. 2. Graditeljske cjeline (koje ili formiraju kompleks određene namjene ili su aglomeracija nastala kao rezultat kontinuiranog naslijeđa u historijskom području): stambene, vjerske, školske, administrativne, javne, trgovačke, infrastrukturne, vojne, grobljanske, poljoprivredne, industrijske, itd. 3. Područja (gradsko, seosko, arheološko, historijsko, industrijsko, kulturni pejzaž, prirodno područje vezano za neki obred ili tradiciju, prirodno-naučno, miješano«.

Kao **vrijednosni kriteriji** predviđeni su: vremensko određenje, historijska vrijednost, umjetnička i estetska vrijednost, čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost), simbolička vrijednost, ambijetalna vrijednost, izvornost, jedinstvenost i reprezentativnost, cjelovitost (cjeline, područja, zbirke).¹⁵

O zaštiti kulturnih dobara proglašanih nacionalnim spomenicima dužni su se brinuti entiteti i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine, kao i niže razine vlasti: kantoni i općine. U tom cilju entiteti i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine donijeli su svoje zakone o zaštiti kulturnih dobara koja su odlukom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika proglašena kao nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.¹⁶

Evidentno je da je cjelokupna problematika vrednovanja prevashodno okrenuta ka zaštiti, očuvanju i rehabilitaciji (obnavljanju) nepokretnih kulturnih dobara koja su enormno stradala u toku rata 1992-1995. godine.¹⁷ Pokretna kulturna dobra su u svemu tome samo marginalno tretirana, pa i arhivska građa koja je u ratu enormno stradala.¹⁸ Sve je to, smatramo, zbog toga što se na ovo pitanje dominantno gleda kao na političko (u svrhu nacionalnog pomirenja), a ne na opće kulturno i opće civilizacijsko pitanje. Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine našla su se uglavnom nepokretna kulturna dobra.

Tek su krajem 2009. godine nekoliko arhivskih fondova i zbirki Istorijskog arhiva Sarajevo i Arhiva Tuzlanskog kantona,¹⁹ proglašeni nacionalnim spomenicima. Ova činjenica je od velike važnosti za dalje svestrano sagledavanje, uspostavljanje i provođenje sveobuhvatnog validnog sistema vrednovanja kulturnih dobara Bosne i

¹⁴ <http://www.aneks8Komisija.com.ba> (pristupljeno 12. 01. 2010).

¹⁵ <http://www.aneks8Komisija.com.ba> (pristupljeno 12. 01. 2010).

¹⁶ „Sl. glasnik F BiH“, br. 2/02, 27/02; „Sl. novine RS“, br. -/02; „Sl. glasnik Brčko Distrikt BiH“, br. -/02.

¹⁷ Prema nekim nepotpunim podacima oštećeno je ili uništeno 2.965 spomenika kulture od čega 1.765 sakralnih objekata. Džamija je stradalo 1.185, a ostalih objekata islamskog kulturnog naslijeđa 335; katoličkih crkava 495, a ostalih katoličkih objekata 449; pravoslavnih crkava 59; a jevrejskih sinagoga 6; općezajednički vrijednih objekata uništeno je ili oštećeno 419. (Kulturna baština posebnih vrijednosti porušena u ratu 1992-1995, Sarajevo 1998, 2).

¹⁸ U toku rata 1992-1995. stradalo je oko 81.000 m dužinskih arhivske građe (A. Kožar, „Ratno stradanje arhivske građe Bosne i Hercegovine“, Sodobni arhivi, br. 21, Maribor 1999, 287-292.

¹⁹ Odluka Komisije/Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, br. 09-2.2-14/09-62 od 7. 12. 2009. godine.

Hercegovine, kako bi se pomjerilo težište, sa političkih i kvazikulturnih na fundamentalna pitanja vrednovanja i zaštite kulturnih dobara u Bosni i Hercegovini.

AZIMUT NOVIH RJEŠENJA

Bosna i Hercegovina sve do kraja 2008. godine nije imala izgrađenu strategiju kulturne politike. Ni na nižim nivoima: entitetima, kantonima, općinama, nije postojala neka konzistentna kulturna orijentacija. Time je bila praktično blokirana mogućnost svakog bitnijeg pomaka razvoja kulture. S obzirom na širi značaj nacionalne kulture, Evropska zajednica je poodavno prepoznala tu bosanskohercegovačku manjkavost i nastojala je utjecati na izgradnju strategije kulturnog razvoja Bosne i Hercegovine. Rezultat svega toga je donošenje »Strategije kulturne politike Bosne i Hercegovine« kojom su utvrđene osnove nove kulturne politike u zemlji.²⁰

U uvodnom dijelu Strategije se definira stanje u kulturi Bosne i Hercegovine, kao zemlje u kojoj se tranzicija društva vrši na posebno složen način, te nastoji ukazati na neophodnost poduzimanja racionalnih i konstruktivnih mjera na prevazilaženju postojećeg apsolutno nezadovoljavajućeg stanja. A stanje je neadekvatno sa materijalnog, kadrovske i organizacionog aspekta, kako u institucijama kulture tako i u stručnim udruženjima u oblasti kulture. Podrška organa vlasti institucijama kulture je neadekvatna. Odnos vlasti prema kulturnim raznolikostima i nastojanja za boljim upravljanjem, angažmanom struktura civilnog društva, asocijacija kulture, unaprjeđenjem međunarodne saradnje, nisu na potrebnom nivou. To upravo znači da postoji potreba izrade kulturne strategije razvoja, kojom bi se utvrdili prioriteti i modaliteti postepenog preobražaja. Jedan od sadržaja i poluga za promjenu stanja je »očuvanje i vrednovanje kulturnog naslijeđa«. Dakle, kulturno historijskom naslijeđu i institucionalnoj kulturi se u ovoj svojevrsnoj platformi kulturne reforme daje određeno, mada ne i apsolutno odgovarajuće mjesto i značaj.

Ukazujući na strukturu »kulturno-historijskog kapitala u Bosni i Hercegovini« u kojem su sudjelovale četiri velike civilizacije (mediteranska, srednjoevropska, bizantska i orijentalno-islamska), u Strategiji se konstatira da ta raznolikost kulturno-historijskog naslijeđa daje osoben značaj i komparativnu prednost razvoju kulture u Bosni i Hercegovini. I ovdje se u fundament kulturnih vrijednosti stavlja kulturno-historijsko naslijeđe.

Ciljevi kulturne politike u Bosni i Hercegovini usmjereni su na sljedeće:

»(1) historija, pojam i određenje kulture, (2) kulturna legislativa, (3) instrumenti kulturne politike, (4) animacija kulture i kulturna politika, (5) kulturni pluralizam i međunarodna kulturna saradnja, (6) kulturna politika, evropske integracije i evropski kulturni identitet, (7) kulturna politika u multikulturnim društvima, (8) kulturna politika i ekonomika kulture, (9) kulturna politika i sponzoriranje kulture, (10) kulturna politika i marketing u kulturi, (11) kulturna politika i kulturni razvoj«.²¹

²⁰ Strategija je objavljena u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“, br. 93, od 18. 11. 2008. godine. (dalje: Strategija).

²¹ Strategija, str. 33.

Posebna pažnja u Strategiji posvećena je utvrđivanju prioriteta u akcionom programu kulturne politike u Bosni i Hercegovini. Predviđa se jačanje sektora za kulturu Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine na planu koordinacije, mogućnost stvaranja posebne agencije za razvoj kulture u Bosni i Hercegovini i na nižim nivoima vlasti, osnivanje na svim nivoima vlasti komisija za kulturu u kojima bi većinu činili predstavnici kulture, izrada kvalitetnog i harmoniziranog zakonodavstva, javna vlast koja podstiče kulturne aktivnosti na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou, afirmiranje multikulturalnosti i nacionalnih i drugih kulturnih posebnosti, određivanje kulturnih institucija od interesa za Bosnu i Hercegovinu - sve uz primjenu principa demokratizacije kulture, afirmiranje kulturne tradicije, ulaganja u kreativne kadrove, afirmiranja kulturnih vrijednosti, proširenja regionalne saradnje, razvoj obrazovanja posebno visokoškolskog kroz programe interdisciplinarnih studija iz oblasti kulture, mogućnost formiranja fondova za kulturu, stimuliranje razvoja nacionalne i vjerske kulture, povezivanje institucionalne i manifestacione kulture, intenziviranje kulturne razmjene, podsticanje medija na promoviranje kulture i umjetnosti, podsticanje nevladinog sektora u razvoju kulturne politike u Bosni i Hercegovini, korištenje evropskih fondova u razvoju kulture itd.²²

U Strategiji je dat Program ostvarenja strategije kulturne politike u Bosni i Hercegovini. U njemu se predviđa realizacija Strategije u četiri faze: edukativna, legislativa, normativna transformacija i podrška intersektorskim projektima. Potom su data Aktivna programska načela i utvrđena Metodologija praćenja realizacije programskih načela. Na kraju se zaključuje da u Bosni i Hercegovini postoji adekvatan kulturni potencijal koga treba osloboditi datih stega i okova kako bi došlo do afirmacije pravih kulturnih vrijednosti koje će dati doprinos ukupnom razvoju Bosne i Hercegovine i njenom bržem uključivanju u evropske kulturne i druge tokove.²³

Donošenje Strategije kulturnog razvoja Bosne i Hercegovine je bez sumnje za državu, narode, građane, kulturne stvaraocce i Bosnu i Hercegovinu u cjelini krupno i važno strateško pitanje. Po svojoj namjeri da animira i usmjeri društvo na unaprjeđenje kulturnih sadržaja i time doprinese bržoj i kvalitetnijoj transformaciji u uvjetima tranzicije, vrijedno je svake pažnje. Očevidno je, međutim, da su neka područja kulture glorificirana a druga marginalizirana. U grupi ovih drugih našla su se pokretna kulturna dobra. Razlozi za to su različiti i kreću se u liniji od neznanja pa do neshvatanja njihovog značaja

ZAKLJUČAK

U uvjetima složenih političkih i društveno-ekonomskih promjena kroz koje je prolazilo bosanskohercegovačko društvo u dvije minule decenije tranzicije (1990-2009), pitanja kulture i kulturnih dobara bila su na margini ukupnih zbivanja. Između ostalog, prijeratni (stari, prethodni) sistem vrijednosti nije obnovljen, ali nije izgrađen ni konzistentan i prosperitetan novi sistem vrijednosti u kulturi. To se, između ostalog, održava i na karakter odnosa i vrijednosti unutar zahtjevnog i važnog posla na uspostavljanju na stručnoj i naučnoj osnovi komplementarnog sistema vrednovanja kulturnih dobara Bosne i Hercegovine. Iako je uspostavljanje Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine Anexom 8 Daytonskog mirovnog sporazuma polučilo određene rezultate (proglašeno je preko hiljadu nacionalnih

²² *Strategija, str. 36-41.*

²³ *Strategija, str. 41-42.*

spomenika kulture među kojima je i šezdesetak arhivskih fondova i zbirki), to nije moglo dovesti do izgradnje sinhroniziranog, pravno harmoniziranog, sveobuhvatnog sistema vrednovanja onakvog kakav poznaju sve normalne zemlje svijeta. Politički polaz u rješavanju ovog pitanja nikakako ne može dovesti do uobličavanja sistema koji počiva na drugim, međunarodnoj i stručnoj naučnoj javnosti dobro poznatim i primjenjivim polazištima. U suštini prevashodno etno-nacionalan i odozgo implementiran sistem je u stvari neprirodan i nerealan i kao takav apstraktan, nedostatan i neprovodiv. Nadati se da će implementacijom odredaba Strategije kulturnog razvoja Bosne i Hercegovine azimut rješenja biti pravilno usmjeren (ka evropskom sistemu vrijednosti) i kao takav biti postepeno prihvatatan i primjenjivan.